

Дарко АНТОВИЋ*

ПОБЈЕДА СРПСКОГ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА ЗА ВРИЈЕМЕ АУСТРОУГАРСКЕ ВЛАДАВИНЕ У КОТОРУ 1872. ГОДИНЕ¹

Кључне ријечи: језик, народни језик, српски језик, илирски језик, словенски (словински) језик, источно херцеговачка штокавштина, црквена приказања, дубровачки књижевни језик, Општинско вијеће Котора.

Сагледавајући данас познату нам историју Котора и Боке Которске утврђујемо да су се разне стране и домаће владавине, за дужи или краћи период, смјењивале петнаест пута.² Само током XIX вијека овдје се смјењују пет владавина: прва аустријска владавина, 1797–1806. (послије дуге владавине Млетачке републике од 1420. до 1797. године), руска владавина, 1806–1807, француска владавина, 1807–1813, привремена владавина Црне Горе и Боке, 1813–1814. и друга аустријска владавина, 1814–1918. године.³

Овај крај је имао веома бурне историјске токове, стално изложен разним доминацијама, а опет је сачувао своја обиљежја и своју посебност до данашњих дана, што је био резултат одлучне борбе њених житеља без обзира на услове и околности у којима се она водила.

Највећи дио владавина су били прелазни периоди који нису битно мијењали уходане токове живота овога краја. Само неколико дуготрајних владавина оставило је дубље трагове у историји Котора.⁴ Баш је то било вријеме борбе за статус, привилегије и битна животна питања. То се показало и током друге аустријске владавине Котором од 1814. до 1914.

* Проф. др сци. АНТОВИЋ
Факултет драмских умјетности Цетиње
Факултет за туризам и хотелијерство Котор

¹ Рад је објављен у часопису Српски језик, бр. 12, Београд

² Милош Милошевић, Историјски токови на подручју Залива, Котор, Загреб, 1970, стр. 20.

³ Дарко Антовић, Которско позориште у XIX вијеку, Подгорица, 1998, стр. 43-72.

⁴ Дарко Антовић, Которско ..., н. дј., стр. 18.

године, када је, поред осталог, била изражена борба за свој народни језик и то у администрацији, односно локалној власти, и у школству.

Током француске владавине (1807-1813), како показују документа из овог периода, у Боки Которској службени језик је италијански. То што је италијански преовладао као службени језик је резултат млетачке владавине, а са друге, административних веза Далмације и Боке са Наполеоновим Краљевством Италије (Regno d'Italia), до краја 1809. године и оснивања Илирских провинција са сједиштем у Емони (данашња Љубљана) којима је припала и Бока. Французи су народни језик овог краја називали илирски.⁵

Аустријска владавина је наставила млетачку и француску праксу и у администрацији задржала италијански језик. Поред администрације овај језик је био задржан у настави свих јавних школа. Касније под притиском локалног становништва, постепено долази до увођења српског језика у школама. На српском језику настава се изводила при манастирским школама у Боки и код појединих приватних учитеља, углавном православних свештеника.⁶ Међутим, и католички свештеници су у прошлости писали народним језиком, и ћирилицом. Сакупљали су и записивали народне пјесме.

Овдје је можда добро на првом мјесту навести записе црквених приказања као облика драмске књижевности овог краја.

У складу са вишевековном традицијом, за вријеме великих црквених празника, организоване су процесиије око катедралних цркава, прије свега у Котору - око цркве св. Трипуна, у Перасту - св. Николе и Будви - св. Ивана. На челу процесиија ношене су свете књиге, обично на Цвијетну Сриједу и Велики Петак. Те велике, укоричене и илустроване књиге, поред осталог, чувале су текстове приказања - које су у Боки вијековима извођене у црквама или пред црквом. Дио њих је сачуван, а велики дио изгубљен.

Овим актом бавили су се многи аутори,⁷ описујући сличне ситуације и сценска догађања, али већина њих не наводи изворе. Међутим,

⁵ Дарко Антовић, Которско ..., н. дј., стр. 48-49.

⁶ Славко Мијушковић, Борба за српски језик у Котору за вријеме аустријске владавине, Историјски записи, књ. XXII, св. 1, Титоград, 1965, стр. 5.

⁷ Дон Антон Милошевић, Казалиште (Позориште) у Котору, Гласник Народног универзитета, Котор, 1940.

Јагош Јовановић, Развитак позоришне умјетности у Црној Гори, Стварање, 7-8, Цетиње, 1954.

Нико Луковић, Блажена Озана Которка, Котор, 1965.

Радослав Ротковић, Почети црквене драме у Боки, Стварање, 1, Титоград, 1978.

Мирослав Пантић, Књижевност на тлу Црне Горе и Боке од XVI-XVIII, Београд, 1990.

Милош Милошевић, Грација Брајковић, Поезија барока, Титоград, 1976, и др.

Дарко Антовић, Доренесансна драмска књижевност Боке Которске-црквена приказања, Бока 25, Херцег Нови, 2006.

како корјени настанка ове драмске поезије сежу до средњег вијека, можемо тврдити да су се и оваква сценска догађања сигурно одвијала у овим, развијеним градским и изузетно религиозним срединама.

Историјски токови доносили су Боки велике промјене. Посебно треба истаћи постојање биконфесионалности која је све прожимала и постајала мост међу људима. То се види и у црквама са два олтара. Поред тога, народ је био чврсто везан језиком, ношњом и обичајима.

Разматрајући црквена приказања, ми посматрамо домете римокатоличке цркве јер је православна црква имала друкчији став према сценском животу уопште. Зато на овом мјесту треба истаћи оно што се догађало у католичкој цркви везано за Тридентски концил (1545-1563) и домете његових одлука. Они су били резултат сабирања снага у католичкој цркви са тежњом да се изједначе елементи проповиједане црквене етике и елементи ренесансне емоционалности и ренесансних компромиса у животу мимо црквених схватања.

Веома су за нас битни домети одлука Тридентског концила, јер утичу на питање које сада третирамо. Највећи дио преписа црквених приказања је настао из тих прокламованих циљева, јер је католичка црква пружала значајне могућности за високо образовање младих људи. Евидентне су и материјалне погодности живота у духовним звањима, па и бављење културним дјеловањем и књижевним радом. Иако нам нису познати аутори ових преписа јер су они већином анонимни, анализом самих радова закључујемо да су урађени од стране теолошки високо образованих људи. За барокне преписе црквених приказања, се може говорити да су и оригинални радови, али неког анонимног аутора из ових крајева.

Потврдило се да је католичка црква добро схватила пропагандну снагу сценских облика и њиховог извођења. Постојећи текстови, на овакав начин обновљени, су били јаки инструмент утицаја на народ, повратак вјерника цркви, на консолидацију.

Народ су више привлачила догађања пучког, свјетовног театра. Становништво је чешће окупљала око себе црква, а избор текстова и њихово извођење реализовао је мјесни свештеник. Јасно је да су представе имале сасвим одређени карактер и циљ: поуку и ширење побожности. Како нису имали оригиналних драма за ту прилику, умјесто њих, користили су изгледа на цијелом приморју давно извођена приказања, писана једноставним осмерцима и лако схватљивим језиком и стилем. Могли би тврдити да су ти рукописи заправо преписи поменутих доренесансних облика.⁸

⁸ Мирослав Пантић, *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII века*, Београд, 1990, стр. 235-239.

Збирку бококоторских приказања чине 22 домаћа текста. Преписи су настали у периоду од 1640. године до краја XVIII вијека.⁹

Сви ови текстови приказања настали су у Котору, Перасту и Будви и данас се чувају у архивима Котора, Пераста и Загреба.

Сва приказања сачувана у Боки Которској, писана су народним језиком. “Народњачки талас” у времену настанка преписа изузетно је погодовао католичкој пропаганди. Тако се жељело утицати на масу и на тај начин је придобити. Зато су она на народном језику.¹⁰ Остало је записано да су, на примјер, једно такво приказање читали на самрти 1565. године Блаженој Озани которској.¹¹

Поменута приказања су права слика и најбољи примјер примјењене умјетности са одређеном улогом.

Наведеним црквеним приказањима треба додати један значајан елемент световне тематике драмског стваралаштва који се углавном везује за период барока. И овдје је ријеч о барокном препису неког старијег изворника, највјероватније из периода позне ренесансе и то на народном језику.

Ово нештампано дјело умјесто наслова има биљешку: *Овди почиње бој Кнеза Лазара и зла сврха Милоша Ковиљића и издајника Вука Бранковића и 9 браће Југовића на Косову пољу на 24 ђуња годишта 1348.*¹² Аутор је непознати Пераштанин мада је раније претпостављано да је аутор овог драматизованог епа Андрија Змајевић. Написан је стихом приморским, драмског и епског пјесништва, дванаестерац са цезуром и римом на средини, што је био омиљени стих барокне драме Дубровника тог времена. Језик овог дјела, у нама данас познатој форми, припада барокном Перасту. У студиозном раду Мирослава Пантића “Кнез Лазар и Косовска битка у старој књижевности Дубровника и Боке Которске”, објављеном у Београду 1975. године, утврђено је да овдје није ријеч о оригиналном перашком дјелу него о преузимању једног прозног текста старе српске књижевности – „Житије цара Лазара” и ње-

⁹ Дарко Антовић, Доренесансна драмска књижевност Боке Которске – црквена приказања, Бока 25, Херцег Нови, 2006, стр. 197-203.

¹⁰ Дарко Антовић, Доренесансна драмска..., н. дј., стр. 203.

¹¹ Из предговора др Радослава Ротковића у књизи: Крсто Ивановић, Минерва за столом, Титоград, 1978, стр. 15.

¹² Др Милорад Павић, Историја српске књижевности барокног доба, Београд, 1970, стр. 248-253.

Милош Милошевић, Грација Брајковић, Поезија барока, Титоград, 1976, 171-182.

говој адаптацији средини и језику Пераста. Мирослав Пантић је том приликом и објавио комплетан препис наведеног дјела.¹³

То није једини облик изражавања познавања овог важног догађаја из српске историје у нашим приморским крајевима. У Перасту поред наведеног драматизованог епа постоји сачувана и једна бугарштица са овом темом. Поред ње и Дубровник познаје дјела која су тематски везана за легенду о Косовском боју и њеним учесницима (поред осталог и двије бугарштице). Тако је изгледа била веома занимљива вишевијековна легенда о кнезу Лазару и Косовској бици на подручју Дубровника и Боке Которске и то на народном језику.¹⁴

Горе наведеном попису доренесансних драмских текстова треба додати рад у периоду барока Ивана Антуна Ненадића (Пераст, 22. VI 1723 - Доброта 13. VII 1784), доктора црквеног права, жупника цркве св. Еустахија у Доброти и генералног викара которског бискупа. За нас је битно што он није био само теолог, већ и књижевник.

У опусу књижевних радова Ненадића не можемо заобићи значајно књижевно остварење *“Приказање муке Језусове”*, настало средином XVIII вијека (вјероватно прије 1750), и написано његовом руком народним језиком. Њега је перашки жупник и историчар Срећко Вуловић похранио у Архив ХАЗУ у Загребу крајем XIX вијека.¹⁵ Ово дјело је у ствари права драма настала послије вишевијековних писања и представљања дијалогских пјесама и приказања.

Овај осврт на рад Ивана Антуна Ненадића добар је увод у питање језика књижевности тог времена.

Поред осталих дјела, Ненадић саставља *“Наука крстјански”*.¹⁶ Повод је у ствари стварање уџбеника за пасторални рад међу вјерницима. Незадовољан туђим узорима полази од становишта да је за наставу по-

¹³ Мирослав Пантић, Кнез Лазар и Косовска битка у старој књижевности Дубровника и Боке Которске, Зборник радова о Кнезу Лазару, Београд, 1975, стр. 337-408.

Треба навести и то да цијели опус црквених приказања и овај драматизовани еп Милорад Павић ставља у домете српског корпуса у својој књизи *“Историја српске књижевности барокног доба”*, Београд, 1970, стр. 238-254.

¹⁴ Дарко Антовић, Прилог периоду доренесансне драмске књижевности и неке напомене о дубровачком језику драмске књижевности хуманизма, ренесансе и барока, Међународни научни скуп „Театролошка мисао у Србији данас“, Београд, 14. 12. 2006. године

¹⁵ Иван Антун Ненадић, Дrame /приредио Радослав Ротковић, Цетиње, 1996.

Милош Милошевић, Грација Брајковић, Поезија барока, Титоград, 1976, стр. 199-218.

¹⁶ Грација Брајковић, Милош Милошевић, Проза барока, XVII и XVIII вијек, Титоград, 1978, стр. 50-57.

Архив и наука, културно благо Црне Горе, каталог изложбе Историјског архива Котор, Београд 1980, стр. 101-102.

требно да уџбеник буде писан језиком краја одакле су ученици. У по-свети предговору књиге “*Наука крстјански*” он износи лапидарну формулацију фонетског начела још 1768. године: “... да се лашње може штјети како се говори, а да се изговара онако како се и штије...”.

Значи и прије Вука је заузео став да се пише како се говори, али нико прије Вука то није успио да систематизује и научно нормира у књижевни језик.

А што се тиче правописа, о томе је размишљао подстакнут потребом да се писање у Боки усклади са народним говором, а и оним што је истицао дубровачки пјесник Игњат Ђурђевић (1675-1737)¹⁷ у обраћању Штиоцу у *Уздасима Мандаљене покорнице* (1728): ”Знај да ми аријански приморци али Словенци од Далмације нејмамо ставна (утврђена) и особита закона од уредно - писања алити ортографије; ер пишући ми туђијем, то јест латинскијем словима, којијех влас сваки од нас не суди једнако, како ткому на ум доходи и боље види се, збирамо и разређивамо та слова по ријечијех”.¹⁸ Раширена употреба ћирилице и глаголијице је свакако Ђурђевића определијелила да латиницу назове туђим писмом.

¹⁷ Главни покретач овог великог дубровачког пјесника је било његово родољубље које је изразио у скоро свим својим дјелима, и то родољубље и према домовини и према свом родном језику. То истиче и у латинском преводу своје *Mandaliene (Magdalidos Illiricae liber primus)* изражавајући највећу славу свом језику и указујући на његову велику распрострањеност: “...sed verborum etiam copia, orationis nitore atque acumine, circumscribendae explicandaeque sententiae gravitate inter ceteras dialectos vel cum nobilioribus emergit.” Замијера многим писцима што радије пишу туђим језицима напомињући им да схвате да ће у туђим језицима увијек бити “*hospites in alieno*”. Ово истиче прије свега ради тога што и њиховим ангажовањем народни језик улази у “књижевну републику”.

Миховил Комбол, Повиест хрватске књижевности до народног препорода, Загреб, 1945, стр. 294-309.

Ј. Дојмушић, И. Гјоргића, Уздаси Мандаљене покорнице, Школски Вјесник, Загреб, 1902.

Веома је значајно запажање о Ђурђевићевом језику, па и о развоју тог језика, Бранка Водника из 1913. године:

“Gjordjić bio je sintetik: njegovim suvremenima bila je izgledom dikcija prvaka iz XVII stoljeća, ili čisti govor hercegovački, a on je proučavao narodni govor (živi govor svog vremena, prim. autora), ali i dikciju čitave dubrovačke poezije, pa se u njegovim stihovima sastaju zaboravljeni arhaizmi s novim čisto narodnim riječima, i njegova je dikcija neka sinteza u razvitku dubrovačkog književnog jezika.”

Бранко Водник, Повијест хрватске књижевности, књига I, Загреб, 1913, стр. 311.

Слично Ђурђевић ради и с пјесничким облицима, користећи савремене облике, а обогатио је како сам каже: “словинско пјесништво новијем уредбам од пријевања”. Он сам истиче да је повратио: “на свјетлост неколико давнијех дубровачкијех начина од пјетномјерја, јур малоне сасвијем у несцијену и забиће пометнутијех”.

Ignjat Gjordjić, Saltijer slovinski, Mleci, 1729.

Ignjat Gjordjević, Saltijer slovinski, Zagreb, 1851, str. XIV.

¹⁸ Иван Антун Ненадић, Дrame, приредио Радослав Ротковић, Цетиње, 1996, стр. 45-46.

Свакако је мислио да се уведе неки заједнички систем, а да не пише свако како год хоће.

Исто то је хтио и Ненадић. И он је сматрао да у то доба правопис (“уредно писање”) зависи од воље појединца, али да је најбољи дубровачки: “Видим да свако пише како му је мило и како му је драго ...Држим да је данас уредно - писање дубровачко најизврсније”.¹⁹ То је и језик његове драме о којој смо раније писали. Поред овога изражен је и утицај поезије Ивана Гундулића на његово чувено дјело *Штамбек сатарисан божијом десницом* о поморској бици из 1756. године и јунаштву у борби са турским гусарима, у луци Пиреј.

Ненадић је уочавао и истицао разлике са дубровачким говором али оне нису знатне. То је још 1893. године подвукао Томо Брајковић изучавајући перашки говор и тврдећи да се “дубровачки и перашки дијалекат, одузмеш ли акценат, које у чему, а особито у благу, подударају”.²⁰ Брајковић је слиједио метод којим се служио Будмани када је описивао дубровачки дијалект 1883. године и тако нам омогућио упоредну анализу.²¹ Ово се може односити и на говор цијеле Боке.

¹⁹ Ivan Antun Nenadić, *Nauk kerstjanski*, u Mlecieh, 1768, str. 9 i 10.

²⁰ Томо Брајковић, Перашки дијалекат, Програм Ц.К. Државне Велике Гимназије у Котору за шк. 1892/93. г., стр. 3-21.

Брајковић у свом раду пише: “Которски котар по говору могао би се од прилике раздијелити на три дијела. У сјеверном дијелу, који иде од Ерцегновога до Рисна, говори се херцеговачкијем дијалектом; у средњем, који обухвата остала мјеста котара и који са сјевернијем дијелом чини Боку, говори се дијалектом, који ћемо на просто звати бокешкијем; а у дијелу, који се отеже од Грбља даље ка југоистоку говори се црногорскијем или, како га други зову, зецкијем дијалектом. Знаменито је да у два задња дијалекта уз ијекавштину дјеломице постоји његдашњи заједнички акценат (чакавски) као што је знаменито такођер, да се, особито у правој Боци, у свакоме мјесту друкчије говори “.

Ово је примијетио и Вук Караџић и тумачио неразвијеношћу и отежаним саобраћајем, не мијешањем сусједа, па су тако и различити говори.

²¹ Петар Будмани, Дубровачки дијалекат како се сада говори, Рад ЈАЗУ, LXV, Загреб, 1883, стр. 155-179.

У овом раду Будмани пише да се у и на подручју Дубровника различито говори у појединим његовим дијеловима. Он истиче да се у Жупи која дијели Дубровник од Цавтата говори херцеговачки, али и са дубровачким градским утицајем, а да “Шипањанин говори, рекао би се руга Дубровчанину”.

Треба истаћи да у ствари и поред развијених поморских и трговачких веза Дубровника и Боке Которске, утицај на језике није ишао кроз говорну ријеч већ кроз писана литерарна дјела која су, не само читана, него и преписивана. На примјер Гундулићев *Осман* је преткан у десетерац и то је приписивано Андрији Змајевићу, а сачуван је препис *Османа* од стране Андрије Баловића (1721-1754) из Пераста. У другом његовом раду *Похвала Дубровнику* (Андрија Баловић, *Anali di Pirusto*, PAV LXII, 36) он исказује што га привлачи Дубровнику: најприје богата књижевност писана највише на нашем језику, али и на класичним, затим и “брига да се његује и сачува увијек чисти илирски језик, користећи у књигама босански дијалекат, који је стекао највише угледа”. Овдје свакако мисли

А који је то језик?

Од XIII вијека у Дубровнику су у употреби четири језика: латински, стари дубровачки (рагузијски) - романски језик латинског поријекла, италијански или тоскански и словенски језик. Већ почетком XIV вијека словенски језик се јако раширио кроз све дубровачке слојеве укључујући и патрицијат. До краја XV вијека завршен је процес словен-

на источно херцеговачки, који окружује Дубровник. Поред *Османа* преписивана је и Палмотићева *Кристијада* и сачувана у препису Николе Буровића (1655-1737), из Пераста, који је чак преобразио поједина пјевања у бугарштице, а на коју се угледао Марко Ивановић – Моро (1741-1825), каноник, богословац и пјесник из Доброте код Котора, када је писао *Спјевање од одкупљења свијета*, објављено у Венецији 1815. године. Ово је међу првима запазио Срећко Вуловић још 1873. године: "...мислим да је ово дјело Ивановића и најбоље спјевање нашијенаца и да се он највеће приближио дубровачком језику...".

према: Срећко Вуловић, Попис Народних Бокешких Списатеља и њихових дјела, Први програм Ц.К. Реалног и Великог Гимназија у Котору за годину школску 1872-73. Дубровник, 1873, стр. 24.

Посебно је интересантан и индикативан предговор (једини на италијанском језику) који је Ивановић написао овом свом дјелу у шест пјевања које је штампао у Венецији 1815. године, па га зато доносимо у цјелини:

“AL BENIGNO LETTORE.

Esce alla luce la presente Operetta fata non per ostentazione, ma per divozione propria ed altrui.

Si è studiato di darle una forma tale, onde possa servir anche da Rappresentarsi come una sacra Tragedia o Recitativo in tempo quadragesimale; quale per render più aggradevole, si potrebbe con l' arte dell' ombre o prospettiva schierar tutte le figure del 5. Canto.

Accogli se non il pregio almeno il buon volere di chi nutre desio di giovarti, e genio per la materna sua Lingua. *Vivi felice.*”

Како се види у овом Ивановићевом предговору он истиче приврженост и занесеност народним језиком

према: SPJEVAGNE ODKUPGLJEGNA SVIETA sloxeno, i razdiegljeno u scest pievagnah od gosp. D. MARKA JVANOVICHJA IZ DOBROTE OD BOKE KOTORSKE kanonika, nauciteglja bogoslovza U MLECZI, M.DCCC.XV. PO ALVISOPOLI Na Pinese Kneza Luke Jvanovichja.

Има и других примјера, али има и аутора који прилично негирају сличности дубровачког и бокелског језика код појединих бокелских писаца (нпр. Радослав Ротковић у: *Облици и домети бокоторских приказања*, Подгорица, 2000, мада и он указује да “Морфологија Ненадовићевог језика открива утицаје дубровачке књижевности”, па наводи: *ријет, писат ћу, тему, овему, улазу*, а на истој страници уочава и исправку *улазе*. Он то тумачи напором писца да се усаврши у ономе што назива *уредно - писање*, али треба се сјетити да је то био повод Ненадићу да прихвати правописне принципе Игњата Ђурђевића и истакне ставове да би књижевни језик и правопис требао бити дубровачки: “Држим да је данас уредно - писање дубровачко најизврсније”).

Ипак сматрамо да смо, навођењем примјера, доказали блискости и истовјетности ових, само у називу, различитих језика.

низације Дубровника и у архивским документима имамо називе: наш језик, лингуа ностра, идиома матерно. Ова ситуација је од велике важности за појаву књижевног плурилингвизма: латинског, италијанског и народног, дуго називаног - илирски језик. Он је био директна веза са усменом народном традицијом и ограничен на град и његово залеђе. Слична је ситуација и са Боком Которском. На народном језику (источно херцеговачка штокавштина којим је говорила православна словенска популација у залеђу Дубровачке републике и посебна његова варијанта која је владала унутар градских зидина) стварана је књижевност XVI вијека анонимних и познатих најбољих пјесника и драмских писаца тог времена: Џора Држића, Мавра Ветрановића, Николе Наљешковића и најзад Марина Држића. Наставили су је током XVII вијека Иван Гундулић, Џоно Палмотић, Игњат Ђурђевић и други. Дубровник је тако постао зона посебне језичке и литерарне формације у којој је вишејезичност био карактеристичан облик изражавања, али се уочава и доминантан положај народног језика.²²

Међу пригодницама и у другим барокним пјесмама, драмским комадима и црквеним приказањима Боке Которске периода ренесансе и барока доста често се среће појам “словинског језика”. Ту се истичу ставови из, необјављеног рукописа Андрије Змајевића (1628-1694) “*Љетопис црковни*” са јаким панславистичким идејама.²³ Змајевић је, иначе, изузетно поштовао дубровачки језик и његово пјесништво, па је и једну од својих пјесама као посланицу 1667. године упутио Дубровнику: “*Словинска дубрава, источна Далмација, милостиво од Господина*

²² Светлана Стипчевић, Дубровачке студије, Београд, 2004, стр. 75-85.

²³ Овај рукопис је објављен у наше вријеме у оквиру едиције “Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека” у два тома: Андрија Змајевић, *Љетопис црковни*, том I и II, Цетиње, 1996. Приредио га је Мато Пижурца. Писан је народним језиком у двије верзије. Једна верзија, и то она коју је аутор припремао за штампу, написана је ћирилицом. Ово је био израз његове увјерености да је ћирилица била у употреби код највећег дијела словенског свијета. Друга верзија има и паралелан превод на латинском језику.

“*Љетописом црковним*” Андрије Змајевића “започиње српска барокна историографска проза”, како истиче Мирослав Пантић у “Историји српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век) 1970. године.

Мирослав Пантић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVI-II век)*, Београд, 1970, стр. 349.

Мирослав Пантић, *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI и XVIII века*, Београд 1990, стр. 132-148.

Мато Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, ЦАНУ, Титоград, 1989.

Андрија Змајевић, *Љетопис црковни*, том I и II, приредио Мато Пижурца, Цетиње, 1996.

Бога похођена годишта 1667”²⁴, а поводом великог катастрофалног земљотреса који је потпуно разрушио град. Посланица је и израз његове забринутости за судбину Дубровника симбола “словинске” славе.

²⁴ Милош Милошевић, Грација Брајковић, Поезија барока, Титоград, 1976, стр. 41-59.

Милош Милошевић, Студије из књижевне и културне прошлости, Титоград, 1987, стр. 129-179.

СЛОВИНСКА ДУБРАВА
ИСТОЧНА ДАЛМАЦИЈА МИЛОСТИВО
ОД ГОСПОДИНА БОГА ПОХОЂЕНА
ГОДИШТЕ 1667

...

XXXVII

“Славна Дубрава
Рода словинскога,
Круна и слава Народа мога
Зло је скршена.”

...

Андрија Змајевић је био надбискуп барски и примас српски који је столовао у Будви и Перасту с обзиром на то да је Бар у то вријеме био под турском влашћу. Био је писац, историчар, ерудита, мецена и градитељ. Веома рано је показао љубав према народном језику и у свом “*Љетопису црковном*” истиче да је у току свог школовања у Конгрегацији за ширење вјере у Риму, поред других говора на 26 језика, и он поздравио шведску краљицу Кристину: “Ми јој нашијем словинскијем достојну славу дасмо”. Таквим одређењима је остао досљедан цијелог живота. Прикупљао је и народне пјесме, а истицао је да је имао исписе “свијех умотворнијех дубровачких пјесника”. То се видјело и у његовим дјелима, а посебно у језику којим је писао.

Андрија Змајевић је био човјек посебне ерудиције коју је могло да створи само тадашње барокно вријеме. Био је веома вјешт теолог, али и политичар којег су поштовали и његови католички поданици, али и припадници осталих вјероисповјести. Као опуномоћник Римске курије одржавао је везе са највишим представницима Српске православне цркве и посебно са патријарсима Максимом и Арсенијем III Чарнојевићем, који му је био гост у његовом Перасту, а сачувана је и њихова преписка. Одржавао је односе и везе са братством манастира Милешева, по налогу Рима, и то у вријеме када је ово братство било у тешкој ситуацији. Због војних и политичких догађања XVII вијека у овом дијелу Србије ово братство је било и бројно и материјално јако осиромашило, па се Римској курији чинило да је било спремно да излаз из сопствених тешкоћа нађе у повезивању са римокатоличком црквом. Можда у оваквим размишљањима, као и у коришћењу књиге у тим плановима, лежи и разлог писања Змајевићевог *Љетописа* на народном језику и ћириличним писмом, што је ипак само претпоставка. Змајевић је био дубоко убијеђен у потребе јединства хришћанске цркве, али у оквиру римске цркве. На основу таквих одређења био је потпуно обузет и осјећањем “словенства”. Такво одређење запажа и Фрањо Рачки у XIX вијеку у коментару Змајевићевог предговора ћирилично-латиничне верзије *Љетописа*: “...колико бјеше Змајевић узпаљен за Славјенство...”. Међутим овдје треба видјети и пробуђене наде да се види крај турске владавине јужнословенских народа.

Посебно треба поменути сва акта и говор Андрије Змајевића на народном језику на дијецезанском синоду римокатоличке цркве у Спичу у цркви св. Текле, одржаном 10. децембра 1674. године, што је било мимо праксе римске цркве и сигурно је био посебан изузетак његовог времена.

Поред наведеног, млетачке власти у бројним документима Бокелје називају Словенима јер их њихов језик, народна ношња и обичаји, недвосмислено упућују на то. Тада у Боки није било никаквих националних раслојавања она ће настати тек у другој половини XIX вијека. За то вријеме има доста разлога да се појам “славинског језика” у стиховима наших тадашњих пјесника обиљежи наднационалним карактером.²⁵

Овдје је важно истаћи још нека запажања. Током XV и XVI вијека народни говор је превладавао у књижевности ових приморских крајева умјесто црквенословенског и то прије свега као чакавштина. То је елитни књижевни говор који је био јако раширен и наметнуо се и Дубровчанима крајем XV вијека, мада су они били изразити и рођени штокавци. Ипак у дубровачком пјесништву уопште, па и драмском током XVI вијека и касније, надвладава штокавштина. То је имало одраза и на остале крајеве блиских градова на нашој обали и у Боки Которској.²⁶

Послије Тридентског концила, о коме смо раније говорили, у Риму се расправљало о језику којим се штампају црквене књиге и упућују на нашу обалу са циљем постизања што бољих ефеката црквене пропаганде. Закључено је да нико није позванији да изнесе своје мишљење о језику од учених свештеника из наших крајева.

Већ 1582. године Дубровчанин Марин Темпераца, који је као трговац обишао цијели Балкан, па се потом заредио као исусовац, предао је исусовачком генералу Клаудију Аквавиви веома занимљиву споменицу о јединственом језику који се говори на читавом Балкану. Он је, такође, истицао потребу израде ријечника и граматике тог јединственог језика, мислећи на језик јужнословенских народа ових подручја. Ова граматика и ријечник су требали да послуже будућим мисионарима.

Најзад 1599. године Аквавива издаје налог Бартолу Кашићу (1575-1650), исусовцу и касније значајном писцу, да за потребе питомца Илирске академије у Риму (*Accademia lingue illyricae*), напише граматiku тог језика, држећи се најраширенијег народног говора. Тако је 1604. године у Риму настало дјело Кашића *Institutiones linguae illyricae*, као

према: Андрија Змајевић, Љетопис црковни, том I, приредио Мато Пижурица, Цетиње, 1996. стр. 12-13.

Др. Фр. Р/ачки/, Цртице из домаће црквене повјеснице, Загребачки католички лист, IX, Загреб, 1858, стр. 246.

Павао Буторац, Змајевићи (Огледи), Загреб, 1928.

²⁵ Милош Милошевић, Грација Брајковић, Поезија барока, Титоград, 1976, стр. 28.

²⁶ у литератури се често спомињу тврдње Милана Решетара у часопису Рад, ЈА-ЗУ, Загреб, књ. 273, стр. 211. у којима истиче да обнављање језика у “штокавскијем говорима иде с југозапада на сјеверозапад”.

исто наводи у: Milan Rešetar, *Der shtokavische Dialekt*, Wien, 1907.

прва граматика, на темељу чакавштине (јер је он рођени чакавац са острва Пага) и са доста штокавских елемената. Штокавски елементи су већ у то вријеме били доминантни у дубровачком језику, и Боки Которској, а постали су доминантни и у цијелом даљем књижевном раду самог аутора ове граматике Бартола Кашића.²⁷

Као назив поменутог језика дуго доминира словенски и словински, према томе да ли је писац екавац или икавац. За подручја сјеверно од ријеке Купе, а хрватски за подручје јужно од Купе. Појам словински и словенски је посебно био присутан последије објављивања књиге дубровачког бенедиктинца Мавра Орбинија *Краљевство Словена (Il regno degli Slavi, Pesaro, 1601)*²⁸. То је разбуктало панславистичке идеје, јер је дјело писано са јаким родољубивим намјерама и јачало је самосвијест нашег приморја. Поред наведених назива користе се и називи: нашки,

²⁷ Миховил Комбол, Повиест хрватске књижевности до народног препорода, Загреб, 1945, стр. 204-208.

²⁸ Миховил Комбол, Повиест хрватске књижевности до народног препорода, Загреб, 1945, стр. 208.

Краљевство Словена Мавра Орбинија је имало је имало и јаку хуманистичку подлогу још од XV вијека и рада пјесника доминиканца Вицка Прибојевића. Ово се посебно односи на један његов говор *De origine successibusque Slavorum* (у Млецима 1532) који је држао својим Хваранима 1525. године: *Verum quia Dalmata et proinde Illyrius, ac denum Slavi coram Slavis de Slavorum fortunis sermonem habere statui*. Ова подлога се даље развија са повећањем интересовања за историју и распрострањеност словенских народа, за развијање словенског родољубља, а и као противтежа “панроманизму италијанских и пангерманизму немачких хуманиста”. Оваква подлога развила је јаку струју дубровачког словинства у периоду барока, гдја са као ученици и настављачи словинства Орбина јављају прије свега Иван Циво Гундулић, Цоно Палмотић и Игњат Ђурђевић. Можда најживљи израз словинства доживљава у дјелима Ивана Гундулића и то као домет идеологије патрицијске интелектуалне елите. Али треба истаћи да је идеја словинства чврсто везана за идеју слободе, слободе од турског јарма. Његово драмско дјело, пастирска драма *Дубравка* и није ништа друго него ода слободи, а њен израз је само остварење широког духовног расположења које је постојало и у Дубровнику и у цијелом приморју тог времена:

“СКVII:

О лијепа, о драга, о слатка слободо,
у ком сва блага вишњи нам Бог је до
узроче истини од наше све славе,
уресу једини од ове Дубраве,
сва сребра, сва злата, сви људски животи 1695
не могу бит плата твој чистој љепоти.”

У тој идеји јесте било и настојање католичке папске државе да се католичанство прошири и на православне земље али, у вријеме турске опасности, оно представља заговарање најмање високе толеранције између двије хришћанске цркве, католичке и православне, па и идеје измирења.

илирски, рашки, српски, хрватски (у неколико случајева), а у латинским записима - *lingua serviana, caractere serviano, sermone serviano*.²⁹

Посебно треба још једном потенцирати домете наведених радова о заједничком језику из XVI и XVII вијека, Марина Темперице и Барто-

Поред овога словинство је било и у основи *државног разлога* дјеловања Дубровника у борби за економски просперитет и очување политичке самосталности у непријатељском окружењу. Такође требало је по сваку цијену сачувати неутралност у бурним временима сукоба хришћанског и исламског свијета кроз његовање јасног политичког прагматизма. По ријечима познавалаца (нпр. Стојана Новаковића) Дубровчани су први почели да се баве политичком поезијом послје пропасти српске државе, пратили и пјевали о свему ономе што се у народу пјевало, а заносили се дјелима старе српске државе гдје су и они били саветници, банкари, дипломате и др. Тако су се и сами почели поносити том прошлошћу, што је имало одраза и на тематику књижевног рада.

Радован Самарџић, Краљевство Словена у Развитку српске историографије, Београд, 1968.

Светлана Стипчевић, Дубровачке студије, Београд, 2004, стр. 15-24.

Миховил Комбол, Повиест хрватске књижевности до народног препорода, Загреб, 1945, стр. 73, 228-231.

Иван Гундулић, Дубравка, приредио Мирослав Панџић, Београд, 1960.

²⁹ Петар Марјановић, Мала историја српског позоришта (XIII-XXI век), Нови Сад, 2005, стр. 115.

У језику Држићевих комедија, пасторала и фарси преовлађује источнохерцеговачки дијалект, односно његова посебна варијанта која се говорила унутар градских зидина и то са присутним италијанизмима. Ликови Которана говоре истим језиком (Трипче у *Дунду Мароју* и *Трипче де Утолче* у истоименој комедији називаној и *Манде*, мада се он у њој на одређени начин и наругао Которанима, можда да се покаже добар Дубровчанин, или да се смијешна фигура превареног мужа види у Котору, а не у Дубровнику). Ове ликове Држић можда уводи и због осјећаја неког дуга према свом поријеклу, јер има наговјештаја, мада то наука још увијек није потврдила, да је његово поријекло из Котора.

према: Јорјо Тадић, Дубровачки портрети, СКЗ, Београд, 1949.

Марин Држић 1508-1958, приредио Мирослав Панџић, СКЗ, Београд, 1958.

На одређени начин индикативан је и говор епизодног лика Гулисава, Хрвата из *Дунда Мароја* (IV, 3). У изворном дјелу који је приредио Франо Чале види се да он не познаје добро језик којим говоре Дубровчани и да је његова појава у функцији да буде смијешан. Изражени су његови проблеми са транскрипцијом јата: негдје је девојка, а негдје дивојка, овде и овди; негдје користи икавизме: сусид, хтио, помрише, приминула, а негдје јекавизме: бјежи, несрјећа, гдје, дјецу, а има и ијекавизама: бријеме, нашијенац и екавизме: овде, девојка и сл. Поред наведеног Гулислав не познаје ни падеже. Овај епизодни лик изговара свега 19 реченица.

према: Марин Држић, Дјела, приредио Франо Чале, Загреб, 1987, стр. 364-365.

Милан Решетар оправдано запажа: “У средини XVI вијека Марин Држић, синовац пјесника Џоре Држића, сасвим је јасно показао како се у Дубровнику г о в о р л о а како се је п и с а л о - г о в о р л о се штокавски и јекавски, како је 50 година раније говорио Никша Рањина и како су говорили сви Дубровчани у Мариновим прозним комедијама (и како је говорио сам Марин а сигурно и његов стриц Џоре!), а п и с а л о се како је у својим лирским пјесмама писао и Марин (а још више Џоре!) с много пјесничких чакавизама и с одлучно претежном икавштином”.

Милан Решетар, Увод у издање Дјела Марина Држића, Загреб, 1930.

ла Кашића, а то се опет касније уклапа у домете рада Вука Стефановића Карацића у XIX вијеку.

Послије више од триста година од рада Црнојевића штампарије на Цетињу као прве ћириличне штампарије код Јужних Словена која је континуирано радила од 1492. до средине 1496. године и штампања прве ћириличне књиге на овом подручју *Октоиха првогласника* 1494. године у Котору крајем XVIII вијека почиње са радом једна штампарија. У сваком случају то је била прва штампарија у новијој историји ових простора. Послије пада Млетачке републике 1797. године и периода прве Аустријске владавине Боком Которском из Венеције у Котор долази млетачки штампар Франћеско Андреола и ту формира своју штампарију. Отпочео је са радом 14. јуна 1798. године. Његова штампарија је радила непуне четири године и Андреола је у њој, са титулом привилегованог краљевског штампара, штампао мањи број књига (десетак), више збирки докумената, прописа, службених формулара, молитвеника и бискупских посланица. Већина ових радове је на италијанском језику, а посебно је било издање књиге: *“Nauk kerschjanski sloxen gnekada od pok. Gosp. D. Ivana Nenadichja is Perasta, kanonika i arkipopa kotorskoga, paroka Svetoga Stasie u Dobroti, i Vikara Opchjenoga sve Drxsave Kotorske, a sada isnova utiesen sa korist Duscjah kerschjanskih – u Kotoru God. 1802. U Stapariji Francesca Andreole Mlecchicja”*. Штампана је на народном језику, али ортографијом италијанског поријекла. И најзад, као прва и једина ћирилична књига на овом подручју штампана у периоду од краја XV вијека па до треће деценије XIX вијека у његовој штампарији је штампана ћирилицом (црквеном) 1799. године једна драма. Ради се о једном од издања (пored овог штампана су још три издања у Пешти исте године) драме: *“Жертва Аврамова и Собесједованије грјешника с Богоматерју. преведено с грчкога на сербски језик Викентијем Ракичем...У Котор, 1799, код Франа Андреола, млетачког утиешника краљевског”*. У ствари ово је био превод са грчког драме *“Исак”* италијанског писца Luigia Grotta из XV вијека, али са доста слободне прераде. Издање је доживјело огромну популарност. Интересантна је предпоставка Мираша Кићовића, из средине прошлог вијека (1955), о поријеклу ових ћириличних слова у Андреолиној штампарији. Он наводи непотврђен податак да је током 1781. или 1782. године у манастиру Стањивићи поред Будве боравило једно тајно аустријско посланство са пуковником Павличем на челу. Да би камуфлирали свој боравак и мисију са собом су донијели једну штампарију за израду црквених и школских књига за Црну Гору. Радило се о малој преси са три центе *“илирских слова”* коју је пуковник Павлич оставио овом манастиру, а тадашњи црногорски гувернадур је продао некоме из Боке Которске. Кићовићева

претпоставке је да одатле потичу ћирилична слова која су коришћена за штампање Ракићеве књиге 1799. године у Котору.³⁰

Оваквим наслеђем³¹ у XIX вијеку се наставља борба за народни језик у Боки Которској и то на два фронта: у школском систему и у локалној власти. Питање језика у школама ће бити предмет наших разматрања у неком другом раду. У овом ћемо се позабавити великим успјехом у признавању народног језика као званичног у Котору у осмој деценији XIX вијека.

Цијели период аустроугарске владавине који је обиљежила борба за увођење српског језика у наставу до седме деценије XIX вијека карактерише једна необична ситуација. Наиме, кад год вијећници у которској општини расправљају о свом матерњем језику, они то чине на италијанском језику, а у складу са тим су и записници који се чувају у фондовима Историјског архива у Котору. Први је проговорио српским језиком вијећник Лука Трипковић на тему увођења српског језика у наставу и то 5. октобра 1865. године на једном од многобројних вијећања о овом питању.³² То је посебно евидентирано у записнику са ове скуп-

³⁰ др. Нико С. Мартиновић, Штампарија Франћеска Андреоле, Историјски записи, бр. X/2, Цетиње, 1954, стр. 514-523.

др Мираш Кићовић, Један уникат непознате ћирилске штампарије у Котору, Народна библиотека, Београд, 1955.

Јован. Ј. Мартиновић, Настављачи штампарске традиције у Котору – Францесцо Андреола и “Бокешка штампарија”, Архивско записи, бр. 2. Цетиње, 1994.

Драгољуб Павловић, Вићентије Ракић, Гласник Историског друштва у Новом Саду, књ. VIII, Нови Сад, 1934.

Silvio d'Amico, Повијест драмског театра, Загреб, 1972.

³¹ Колико је јако и присутно наслеђе говоре и неки други записи. Петар II Петровић Његош боравио је у Перасту крајем јула или почетком августа 1845. године. Том приликом је обишао и цркве на острву св. Ђорђа и Госпе од Шкрпјела у заливу преко пута Пераста. Ту му је један од фратара у олтару острвске цркве показао једну велику књигу писану глагољцом из које је тај исти фратар веома лако и брзо читао. Остало је записано да је фратар том приликом рекао: “Нама је папа жестоко забранио, да ове славјанске књиге не држимо и да се не учимо познавању славјанскије слова, али ми кано Слављани не пазимо на то, већ се један од другогача учимо да знамо читати”. Владика Петар II га је похвалио што не заборавља на нашу старину и наш језик: “Мило ми је сувиј вијети наше тако добре људе, који се не стиде ни имена ни језика свога, већ то бране и чувају, а особито свештеници, који су вазда са народом!”.

према: Јефто Миловић, Његош у слици и ријечи, Титоград, 1974, стр. 196.

Приказања о којима смо раније говорили су сва писана латиницом, али то не значи да неки њихов старији предложак није био писан глагољцом или чак ћирилицом.

³² Историјски архив Котор (у даљем тексту ИАК), ОК, XXXIX, 55а.

Трипковић је наставио дискусију послје вијећника Ђуровића:

извод из Записника са састанка Општинског вијећа у Уреду општине Котор под предједавањем Предсједника општине Марка Бензона (Protocollo verbale della seduta tenuta il 5. ottobre 1865. nell'Ufficio comunale di Cattaro dal Consiglio comunale sotto la Pre-

штине. Сви остали који су расправљали о овој теми, говорили су италијанским језиком. У дискусији је учествовало њих 12 од 29 присутних вијећника.

И неке од наредних сједница су имале као једну од главних тачака дневног реда расправу о језику. Овдје до израза долазе расправе о називу народног језика што је постало веома битно питање. То је тако било на сједници Вијећа 18. јула 1866. године, а расправа се наставила и на наредној која је била одржана 7. августа исте године. На тој сједници вијећник Стефан Бјеладиновић је предложио да се до тада коришћени назив “славено-далматински језик” промијени у “српско-далматински језик”. Овај његов предлог је подржао вијећник Лука Трипковић, да би накнадно “због осјетљивости” предложио нови назив језика “илирски језик”. Овај његов предлог је једногласно прихваћен. Записник је писан на италијанском језику³³ и овдје ћемо дати превод тог дијела записника:

“Послије читања записника са сједнице 18 јула, Господин Стефан Бјеладиновић тражи да се исправи записник са додатком да је он био предложио да се замијени термин ‘славено-далматински’ са термином ‘српско-далматински’ и Господин Трипковић се са тиме потпуно сложио, али да би се избјегла осјетљивост предложио је да се у виду исправке употреби ријеч ‘илирски’ умјесто ‘српско-далматински’.

Ова промјена је стављена на гласање и промјена је једногласно прихваћена као и записник у цјелини.”

sidenza del Signor Podesta marco Benzon)

“Sn. Tripovich: (in lingua slava) appogea Giurovich, e raccomanda caldamente che si coltivi come finora la lingua slava nel Ginnasio, ne si opugni il posto che le venne Superiormente accordato.”

³³ ИАК, ОК, XXXI, 379.

“ Protocollo verbale
dela seduta temetasi
li 7 Agosto 1866
nell’ Ufficio comunale di Cattaro
del Consiglio comunale
sotto la Presidenza
del’ Signor Podesta Cavaliere Nicolo Demattei

.....

.....

Data lettura del Protocollo della seduta 18 luglio p.d., il Signore Stefano Bjeladinovich chiede sia rettificato il Protocollo col’aggiunta chi’egli aveva proposto si sostituisca alla dizione slavo-dalmata, la dizione serbo-dalmata, e che il Signor Tripovich si e pienamente a cio uniformato, ma che per evitare suscettibilita ha proposto in via di emendamento si usi la parola illirica, invece dell’aggiuntivo serbo-dalmata.

Posta a voti la rettifica e ad unanimita acolta, ed e pure ad unanimita acolto il Protocollo nel suo complesso.

.....”

Међутим оваква недоследност и лутање имали су одраза на вођење општинских аката што ће се чешће сретати у разним општинским списима из тих година.

Нешто јаснији корак у смислу формулисања назива језика Општина је направила 1867. године када је 3. јануара расписала конкурс за пријем општинског писара. У конкурсу је био истакнут изричито услов да кандидати морају “одлично познавати славено-српски језик”.³⁴

Овај услов конкурса, односно употребљени назив “славено-српски” изазвао је ново расправљање о називу народног језика у которској општини и то 8. јануара 1867. године, свега пет дана од објављивања конкурса. Доминирала су два предлога. Први је предложио вијећник Шпиро Бјеладиновић и то: “славено-српски” дајући образложење да је “славено-српски језик, којим говоре сусједни Херцеговци и Црногорци, језик которског округа”. Други је био предлог да се користи назив “славено-далматински језик”. Изгласан је први предлог.³⁵

Може се примијетити да је Општина, расписујући 1867. године конкурс за општинског писара са изричитим условом: познавањем “славено-српског језика” већ одлучно планирала да постепено уводи српски језик у администрацију.

Општина је понекад, у изузетним приликама, обављала кореспонденцију на српском. То се десило и 1865. године када је упутила 16. септембра захвалницу на српском језику, писану ћирилицом, Валтазару Богишићу поводом његовог поклона у књигама за библиотеку Ниже гимназије у Котору, која је такође била написана ћирилицом.³⁶

Поред овог дописа 7. јуна 1870. године српским језиком и ћириличним писмом је упућен допис Црногорском сенату поводом увоза неке робе (кожурице) са њихове територије³⁷.

Ипак први списи адресирани на административне органе су тек од 6. јула 1870. године³⁸. До тада сви слични дописи на српском језику су ријеткост и куртоазија.

Од тог 6. јула број општинских дописа на српском језику аустроугарским административним органима расте.

И записници општинских вијећа се воде на српском језику и то од 19. фебруара 1872. године. То је у ствари први документ овакве врсте у фондовима Историјског архива Котор. Дневни ред ни једном тачком се

³⁴ ИАК, ОК, XXXIII, 7/2.

³⁵ ИАК, ОК, XXXIII, 19.

³⁶ Славко Мијушковић, Захтјев Которске општине из 1862. године за оснивање гимназије, Историјски записи, св. 1-2, Цетиње, 1957, стр. 314.

³⁷ ИАК, ОК, XLI, 21.

³⁸ ИАК, ОК, XLI, 135/1.

не односи на питање језика већ је садржај везан за текуће пословање Општине и то прије свега на сагледавање трошкова Општине за године 1869. и 1870. као нека врста анализе завршног рачуна. У другом записнику је евидентиран садржај наставка ове сједнице истог дана у 4 сата послије подне гдје је разматран буџет за текућу годину: “Установљење прорачуна обћинскога за годину 1872.”³⁹ Нажалост ни у овом документу, ни у другим из тог периода у административној преписци општине и другим општинским списима нисмо могли пронаћи закључак на основу којег је отпочело вођење записника Општинског вијећа Котор на српском језику.

Паралелно са овим у исто вријеме је израђен печат Општине которске са ћириличким натписом. То се међу првима види из “Објаве” о раду општинског уреда од 6. маја 1872. године од стране “Обћинског начелништва Котор” (у потпису Начелник). Ћирилични натпис на српском језику “ОБЋИНА КОТОРСКА“ је на половини печата, док је на другој половини натпис на италијанском језику: “COMUNE DI CATTARO”.⁴⁰

Веома важан допис Среског начелства од 22. маја 1872. године које је упућено општинској администрацији у веома погодном тренутку јако помаже ову борбу општине за увођење као званичног српског језика. Овим дописом Начелство обавјештава општинску управу о одлуци Министарства унутрашњих послова и Министарства правде Аустроугарске монархије од 20. априла исте године којом се установљава да дописи државних покрајинских органа и установа општинским управама треба да буду на оном језику којим се служи предсједништво општине. На основу тога од предсједништва Општине се тражи обавјештење о званичном језику Которске општине. У потпису у име Краљевске управе је Управа среског начелства, Будисављевић.⁴¹

³⁹ ИАК, ОК, XLVI, 177.

Dokument na srpskom jeziku počinje ovako:

“II Siednica godine 1872

Zapisnik

Siednice Obćinskog Vieća

održane danom

19 februara 1872

Presjednik gospodin Načelnik Spiro Bjeladinovic

Perovodja: Tajnik-Blagajnik Ivo Giunio

Zastupnika Vlade nema.

Siednica jest pozvana sa pozivom dana 12 Februara god. 1872 Broja 243.

Gospodin Presjednik naređuje perovodi da čita imenicu gospode viećnika.

Perovode čita i nahodu se prisutna sljedeća Gospoda: ...”

⁴⁰ ИАК, ОК, XLVII, 21/13

⁴¹ ИАК, ОК, XLVII, 137.

Поводом овог захтјева одржана је у Котору сједница општинске управе 10. јуна 1872. године. Овој сједници су присуствовали начелник (предсједник) Шпиро Бјеладиновић и присједници: Ђуро Иванковић, капетан Томо Липовац и конте Smecchia. Како се види из записника написаног на народном језику управа је ријешила:

“Odlučeno jednoglasno na predlogu gospodina Doktora Smecchie kao predlog Upraviteljstva za Vieće:

Vieće Obćine Kotorske određuje da unapred bude se držati srbski jezik kao jezik uredovni Obćine Kotorske, ali tim da bude Upraviteljstvu slobodno služiti se kad bi ga volja bila i italijanskim jezikom u pojedinome sličaju.”⁴²

Сједница општинског вијећа је одржана 14. јуна 1872. године на основу позива од 5. јуна 1872. године. Она је одржана као IV Сједница године 1872. како је наведено у заглављу Записника. С обзиром на значај ове сједнице представићемо изводе из оригинала Записника⁴³:

“IV Sjednica godine 1872

Zapisnik

Sjednice obćinskoga Vieća

držane danom

Kotor 14 Junija 1872

Predsjednik gospodin Načelnik Špiro Bjeladinović

Perovođa Tajnik Ivo Giunio

Zastupnika Vlade nema

Sjednica jest pozvana sa pozivom dneva 5 junija tekuće godine Broja 995.

Pročitana imenica gospode viećnika, nalazi se da su prisutna i sljedeća gospoda:

Obćinski prisjednici Juro Ivanković, Tomo Lipovatz.

Obćinski viećnici, Tripković Luka, Gjurović Josip, Ramadanović Petar, Buronić Božo, Počanić Ivo, Bjeladinović Stiepo, Ramadanović Pavo, Jovović Špiro, Jovanović Ivo, Milić Jefto, Bućin Vojin, Petrović Špiro, Ognjenović Mitar, Pešikan Luka, Petrović Gaspar – to jest skupa članova 17 a sa Predsjednikom 18/osamnajest/.

Gospodin Predsjednik u 10 sati i 25 časova izjutra, budući zakoniti broj prisutnih članova, izjavljuje sjednicu kao otvorenu.

.....

.....

Perovođa čita I točku dnevnog reda, koja glasi:

I

⁴² ИАК, ОК, XLVII, 137/1

⁴³ ИАК, ОК, XLVII, 249b

“Odlučiti koji jezik mora za unapred rabljen biti kao uredovni jezik občine Kotorske.”

Predsjednik nalaže tajniku da pročita spis Kotarnoga mieštanskoga Poglavarstva dneva 22 maja 1872 Broja 158/sekr, i predlog Upraviteljstva.

Perovođa pročita Dopis, i predlog Upraviteljstva, koji glasi:

I

Vieće občine Kotorske određuje da unapred bude se držati srpski jezik kao jezik uredovni občine Kotorske, ali tim da bude pojedinome Upraviteljstvu slobodno služiti se kad bi ga volja bila i talijanskim jezikom u pojedinome slučaju.

Gospodin Bućin Vojin upita rieč, te kaže, podulji pametni govor o našem puku, o našem jeziku i o potrebi da mi po najprvi u djelu rabimo u svemu i posvemu naš mili materinski jezik. On bi hteo da se talijanština sasvim iz občinskog ureda odaleči.

Poslje gospodina Bućina govoriše i gospodin Stiepo Bjeladinović, gospodin Luka Tripković, Kamenarović Pavo, Ramadanović Pero, Jovović Špiro, Milić Jefto, još drugi, i svaki upoznavajući potrebitost uvođenja našeg jezika podpuno u občinskim poslovima, ali neslažaše se sa gospodinom Bućinom sa njegovom ideom da se talijanština sasvim odbaci od ureda – oni rekoše da jezici inostrani nužni su svakome, o osobito Bokeljima, te zato da što svak više jezika znade to je više izobražen i napredan.

Poslje poduljega bratinskoga dogovaranja, i razloženja, gospodin Bjeladinović Stiepo podpomaga gosp. Luke Tripkovića, učini sljedeće predloge:

I

Vieće občine Kotorske određuje da unapred bude se držati materni i rodjeni svoj Srbski – hrvatski jezik, upotrebljavajući slova Ćirilice i latinice, kao jezik uredovni i zvanički občine Kotorske.

II

Vieće občine Kotorske određuje da objave, obznane i proglasbe u obće budu unapred napisate ćirilicom i latinicom; da dopisivanje sa Vlastima bude sljedovati latinskim slovima, i da tako isto latinicom budu napisati svi uredovni zapisnici i spisi, u odnošaju sa strankama i glavarima bude se služiti Upraviteljstvo latinice ili ćirilice, kako će prigoda iziskivati.

Sa svih strana čine se znakovi odobravanja; nitko dalje ne pita rieč. Vieće pita da se predlozi gospod. Stiepa Bjeladinovića stave na glasovanje.

Gospodin Predsjednik stavlja dakle predloge pod I i II g. Stiepa Bjeladinovića na glasovanje, a isti primljeni su od vieća jednoglasno. – Slušaoci, liepi izbor, viču Življeli.

.....

Budući već prekasno doba, to jest dva /2/ sata blizu poslje podne Načelnik – Predsjednik izjavljuje da zaustavlja sjednicu, i pozivlje Gospodu

viećnike da se sakupe poslje podne u 5 sati i da će se sjednica nastaviti, da se tako već danas svrši dnevni red podpuno.

Sjednica bi tako dakle obustavljena.

Ovaj zapisnik bi pročitán, potvrđen i podpisan

Načelnik – Predsjednik

pod. Šp. Bjeladinović

Prisjednik – Predsjednik

pod. Ivanković

Viećnici

pod. L. Tripković

Perovođa - tajnik

pod. Giunio

Perovođa – Pisar

pod. Srdić “

О овим одлукама Општина је обавијестила Среско начелство својим дописом на српском језику 4. јула 1872. године.⁴⁴

Ово је најзад била велика побједа српског језика у администрацији Которске општине, али није са овим све било готово. Требало се и даље борити за примјену ове одлуке у пракси.

Мјесец дана послје одлука Општинског вијећа 14. јула 1872. године⁴⁵ Општина је морала прилично оштро да реагује на један допис Среског начелства у коме се траже подаци о називима локалитета према катастарским мапама и осталим топографским описима. У том допису се ови називи траже на “далматинском језику” (допис Среског начелства од 21. јуна 1872. године бр. 3309.⁴⁶). Општина наводи у пропратним документима ове називе на српском и италијанском језику и наводи: “написани су једном у талијанскијем језиком, а другом, не како ви кажете у далматинскоме језику, којег пишуће не позна исто као и не знаде пук Обћине ове, него баш у правој нашему матерноме србскоме језику. Ми, и наше земље једанкрат смо крстјени били, те новог крстјена нити питамо, нити примамо; ми и земље наше примили смо крстјење од прадједовах наших у србскоме језику. Дакле, виерни хоћемо и нашој народној виери остати, и молимо, дакле, Славну Владу да кад од нас пише и говори нек нас правим крстним именом зове, а не неким /прецртано: именом непознатим/ нама, а још мање прадједовима нашим, непознатим именом /прецртано: далматинским/.”

Очигледно је било да и поред Одлука Министарстава унутрашњих послова и Министарства правде Аустроугарске монархије од 20. априла 1872 године којом се регулише питање употребе језика у локал-

⁴⁴ ИАК, ОК, XLVII, 137/1.

⁴⁵ ИАК, ОК, XLVII, 306.

⁴⁶ ИАК, ОК, XLVII, 306/11.

ним управама аустријске власти упорно избјегавају да наш народни језик назову “српски”. Насупрот томе наставници Которске гимназије у преписци са Општином кореспондирају на српском језику и потписују се као наставници српског језика.⁴⁷

И поред свега што је општинска управа предузела Среско начелство је и даље наставило да се дописује на италијанском језику. Све ове дописе општина није рјешавала и одмах их је враћала Начелству са истом апликацијом на самим дописима:

“Videno, povraća se
Slavnome СК. Kotarnome Poglavarstvu
и
Kotoru

budući da unutra stojeći Dopis jest talijanskim jezikom napisat

Obćine Katorske zvanični jezik jest srbski jezik sa latinskim slovima, te zato 1 Oktobra tekuće dužne su političke Vlasti pisati Obćine kotorskoj srbskim jezikom kako tačno to propisuje Visoka Naredba Ministarstva unutrašnjih poslova i Pravde od 20 travnja 1872.

Giunio”⁴⁸

Поред Среског начелства Општина 8. октобра⁴⁹ исте године обавјештава Окружни суд у Котору (“Ц.К. Окружном Судишту у Котору”), да је одлучила да “за Обћину Которску званични језик мора бити српски језик са латинским словима.” Овај допис такође потписује “Тајник Ђунио”.

Своје закључке са сједнице Вијећа од 14. јуна 1872. године Општина доставља “Високоме предсједничком Намиесништву, Високоме Предсједништву Позивнога (апелационог, прим. аутора) Суду и Славном Врховном Државном Одвјетништву Задар” својим дописом 17. октобра 1872. године.⁵⁰ Овим дописом, поред осталог, тражи од ових највиших државних органа да о овим закључцима обавијесте своје потчињене органе широм “Краљевства Далмације”. Она доставља у овом свом допису и једно озбиљно упозорење:

⁴⁷ ИАК, ОК, XLVII, 554.

То на примјер ради Вук Поповић, гимназијски катихета, иначе сарадник и пријатељ Вука Караџића (Трећи годишњи програм ћ. кр. реалне и велике гимназије у Котору за школску 1875/76. годину, Дубровник, 1876, стр. 56), а и Ристо Ковачић у свом допису – Молби предатој општинском уреду 28. августа 1872. године и коју потписује: “Ристо Ковачић учитељ геогр. хист. и српског језика”.

⁴⁸ ИАК, ОК, XLVIII, 234 (3. 10 1872), 237(4. 10. 1872), 238(8. 10. 1872), 241(10. 10. 1872) и др. Свима је одговорено 16. и 17 октобра 1872. године

⁴⁹ ИАК, ОК, XLVII, 218.

⁵⁰ ИАК, ОК, XLVIII, 246.

“Obćina Kotorska, dakle nalazi se usilovana izjaviti da taljanskim spisim, što bi joj CKR Vlasti imentovane u gorispomenutoj Visokoj Naredbi, šiljale, ona neće odnosa odговора dati, niti udostojiti daljnog opaza, nego jedino da će ih povratiti istoj Vlasti, budući da ne odговарају обстајећим propisama o rabenju narodnog jezika u dopisivanju sa Obćinama Višnije nedvojeći da će te C KR. Vlasti Zakon o jeziku poštovati i bezodvlačno vršiti, uhva da neće se unapred usilovana naći na štetu stvari i spise taljanske bezuspješno povraćati.

Giunio”

У средишњем дијелу овога текста Општина истиче веома важан став: “ Народни језик јест најмилије благо сваког народа”.

Најзад последије упорног враћања великог броја дописа на италијанском језику и Среско Начелство је од 8. новембра 1872. године⁵¹ почело своје дописе писати на српском. Исто тако је почело да поступа и Високо Намјестеништво из Задра као и остали покрајински органи и установе.

Тиме је остварена велика побједа српског језика заслугом локалних органа власти Которске општине и њених вијећника последије дуготрајне и упорне борбе.

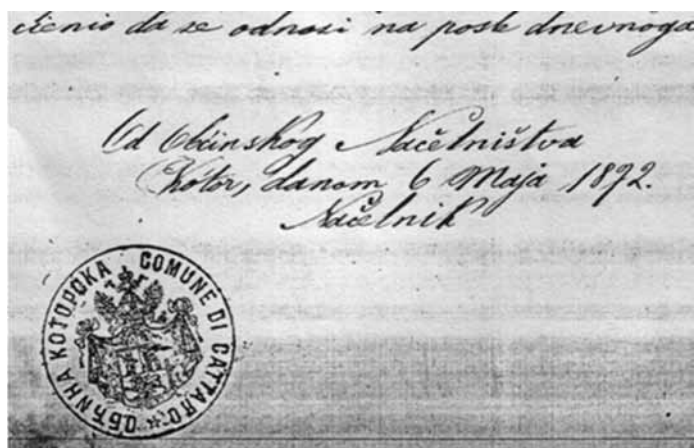
Овај чин је побједа народног језика и његово увођење као званичног у своју администрацију. Ова побједа народног језика ће омогућити и побједу српског језика над италијанским у школским установама.⁵²

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

⁵¹ ИАК, ОК, XLVIII, 358.

⁵² ИАК, ОК, LIV, 400, 400/1

У записнику са сједнице Општинског вијећа Котора 13. децембра 1875. године закључује се једногласно: “да наставни језик при пучким школама у овом граду ... мора бити по народноме праву једино србско хрватски језик толи у пучким мушким школама, коли у женским, и да као обвезни предмет у истим мушким и женским пучким школама буде предаван и италијански језик, којег послједнога Обћина которска не може земаљским звати”. Овај закључак је достављен “Славном ЦК. Котарном Школском Вијећу у Котору”, а на његов Допис од 22. новембра 1875. године којим се тражи од Општине одговор на питање који је наставни језик при пучким школама ове општине.

Печат Которске општине из 1872. године са ћиричним натписом на српском језику

Проводја оџа I брѣн дневног реда, која гласи:
 I
 „Одлучити који језик мора љанмаред рабјен бити као
 уредовни језик оџине Которске.“
 Предсједник налаже тајнику да прочита спис Котарног мѣстна
 слога Слугаварства днеча 22 маја 1872. броја ¹⁵⁸/₇₄, и
 предлог Управителства.
 Проводја прочита Допис, и предлог Управителства, који гласи:
 I
 Виѣѣ оџине Которске одредјује да унапријед
 држати српски језик као језик уредовни оџи-
 ске, али тим да буде поједином Управителства
 слободно служити се кад би га волја била и салјан-
 шким језиком у поједином случају.
 Господин Бучина војин упита виѣѣ, те каже подужи панетну
 говор о материн језику, о нашем језику и о потреби
 да ми по најпрви у дјелу рабимо у свему и расме
 над наш миле матерински језик. Он би хтео да
 се салјанштину сасвим из оџинског уреда одбаци.
 После господина Бучина говори се и господин Кипро Бјеладимов
 господин Лука Триповиѣ, Каменаровиѣ Јана, Ла-
 мадановиѣ Про, Јововиѣ Спиро, Милиѣ Јеффо, још
 други, и сваки упузнавајуѣи потребитост уредовања
 нашег језика подривно у оџинским пословим, али
 не слажа се са господином Бучином са него-
 вом идеом да се салјанштину сасвим одбаци од
 уреда - они рекоше да језици мастрани нуѣни су
 сваком, а особито бокелјина, те зато да што вак
 виѣѣ језика знаде то је виѣѣ изоблажен и напредан.
 После подужега братинског договарања, и каз-
 ло керјас; господин Бјеладимовиѣ Кипро подпремаја

Копија дијела Записника Општинског вијећа Котор од 14. јуна 1872. године
 на коме је донесена Одлука о српском језику као званичном
 у Которској општини

АРХИВСКИ ИЗВОРИ

Државни архив Црне Горе - Историјски архив Котор
 Државни архив Црне Горе – Архивско одјељење Будва
 Бискупски архив Котор
 Наджупски архив Пераст
 Архив Хрватске академија знаности и умјетности Загреб
 Национална библиотека Париз
 Хисторијски архив Дубровник

ЛИТЕРАТУРА

- Антовић, Дарко, Доренесансна драмска књижевност Боке Которске – црквена приказања, Бока 25, Херцег Нови, 2006.
- Антовић, Дарко, Которско позориште у XIX вијеку, Подгорица, 1998.
- Антовић, Дарко, Пасионска драма Боке Которске – одјек средњовјековне драмске књижевности, Пасионска баштина, Загреб, 2007.
- Антовић, Дарко, Прилог периоду доренесансне драмске књижевности и неке напомене о дубровачком језику драмске књижевности хуманизма, ренесансе и барока, Међународни научни скуп „Театролошка мисао у Србији данас“, Београд, 14. 12. 2006. године
- Баловић, Андрија, *Похвала Дубровнику*, *Anali di Pirusto*, PAV LXII,
- Брајковић, Томо, Перашки дијалекат, Програм Ц.К. Државне Велике Гимназије у Котору за шк. 1892/93. г., Дубровник, 1893.
- Будмани, Петар, Дубровачки дијалекат како се сада говори, Рад ЈАЗУ, LXV, Загреб, 1883.
- Буторац, Павао, Змајевићи (Огледи), Загреб, 1928.
- d’Amico, Silvio, *Povijest dramskog teatra*, Zagreb, 1972.
- Dojmušić, J., I. Gjorgića, *Uzdasi Mandaljene pokornice*, Školski Vjesnik, Zagreb, 1902.
- Држић, Марин, 1508-1958, приредио Мирослав Пантић, СКЗ, Београд, 1958.
- Држић, Марин, Дјела, приредио Франо Чале, Загреб, 1987.
- Gjordjević, Ignjat, *Saltijer slovinski*, Zagreb, 1851.
- Gjordjić, Ignjat, *Saltijer slovinski*, Mleci, 1729.
- Грација Брајковић, Милош Милошевић, Проза барока, XVII и XVIII вијек, Титоград, 1978.
- Гундулић, Иван, Дубравка, приредио Мирослав Пантић, Београд, 1960.
- Ивановић, Крсто, Минерва за столом, Титоград, 1978.
- Јовановић, Јагош, Развитак позоришне умјетности у Црној Гори, Стварање, 7-8, Цетиње, 1954.

Кићовић, др Мираш, Један уникат непознате ћирилске штампарије у Котору, Народна библиотека, Београд, 1955.

Комбол, Миховил, Повиест хрватске књижевности до народног препорода, Загреб, 1945.

Луковић, Нико, Блажена Озана Которка, Котор, 1965.

Марјановић, Петар, Мала историја српског позоришта (XIII-XXI век), Нови Сад, 2005.

Мартиновић, др. Нико С., Штампарија Франћеска Андреоле, Историјски записи, бр. X/2, Цетиње, 1954.

Мартиновић, Јован Ј., Настављачи штампарске традиције у Котору – Францесцо Андреола и “Бокешка штампарија”, Архивско записи, бр. 2. Цетиње, 1994.

Мијушковић, Славко, Борба за српски језик у Котору за вријеме аустријске владавине, Историјски записи, књ. XXII, св. 1, Титоград, 1965.

Мијушковић, Славко, Захтјев Которске општине из 1862. године за оснивање гимназије, Историјски записи, св. 1-2, Цетиње, 1957.

Милошевић, Дон Антон, Казалиште (Позориште) у Котору, Гласник Народног универзитета, Котор, 1940.

Милошевић, Милош, Брајковић, Грација, Поезија барока, Титоград, 1976.

Милошевић, Милош, Историјски токови на подручју залива, Котор, Загреб, 1970.

Милошевић, Милош, Студије из књижевне и културне прошлости, Титоград, 1987....

Миловић, Јефто, Његош у слици и ријечи, Титоград, 1974.

Ненадић, Иван Антун, Дrame /приредио Радослав Ротковић, Цетиње, 1996.

Nenadić, Ivan Antun, Nauk kerstjanski, u Mlecieh, 1768.

Orbini, Mavro, Il regno degi Slavi, Pesaro, 1601.

Пантић, Мирослав, Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век), Београд, 1970.

Пантић, Мирослав, Кнез Лазар и Косовска битка у старој књижевности Дубровника и Боке Которске, Зборник радова о Кнезу Лазару, Београд, 1975.

Пантић, Мирослав, Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII века, Београд, 1990.

Павић, др Милорад, Историја српске књижевности барокног доба, Београд, 1970.

Павловић, Драгољуб, Вићентије Ракић, Гласник Историског друштва у Новом Саду, књ. VIII, Нови Сад, 1934.

Пижурица, Мато, Језик Андрије Змајевића, ЦАНУ, Титоград, 1989.

R/ački/, DR Franjo, Crtice iz domaće crkvene povjesnice, Zagrebački katolički list, IX, Zagreb, 1858.

Решетар, Милан, часопис Рад, ЈАЗУ, Загреб, књ. 273.

Rešetar, Milan, Der shtokavische Dialekt, Wien, 1907.

Решетар, Милан, Увод у издање Дјела Марина Држића, Загреб, 1930.

Ротковић, Радослав, Облици и дometri бококторских приказања, Подгорица, 2000.

Ротковић, Радослав, Почети црквене драме у Боки, Стварање, 1, Титоград, 1978.

Самарић, Радован, Краљевство Словена у Развитку српске историографије, Београд, 1968.

SPJEVAGNE ODKUPGLJEGNA SVIETA sloxeno, i razdiegljeno u scest pi-evagnah od gosp. D. MARKA JVANOVICHJA IZ DOBROTE OD BOKE KOTOR-SKE kanonika, naucitegljija bogoslovza U MLECZI, M.DCCC.XV. PO ALVISOPO-LI Na Pinese Kneza Luke Jvanovichja.

Стипчевић, Светлана, Дубровачке студије, Београд, 2004.

Тадић, Јорјо, Дубровачки портрети, СКЗ, Београд, 1949.

Vodnik, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I, Zagreb, 1913.

Vulović, Srećko, Popis Narodnih Bokeških Spisatelja i njihovih djela, Prvi program С.К. Realnog i Velikog Gimnazija u Kotoru za godinu školsku 1872-73. Dubrovnik, 1873.

Змајевић, Андрија, Љетопис црковни, том I и II, приредио Мато Пижурица, Цетиње, 1996.

Darko Antović

VICTORY OF VERNACULAR DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN RULE IN KOTOR IN 1872

Summary

Taking into consideration currently known history of Kotor and Boka Kotorska Bay, we establish that various foreign and domestic rules, either for a longer or shorter period of time, were succeeding one another for fifteen times. During the 19th century alone, five different rules reign in this area: the first Austrian, 1797–1806 (following the long lasting rule of the Venetian Republic from 1420 to 1797), the Russian rule, 1806–1807, the French one, 1807–1813, temporary joint rule of Montenegro and Boka Kotorska Bay, 1813–1814 and the second Austrian rule, 1814–1914. This area had extremely tumultuous historical courses, permanently exposed to various dominations, yet preserving its characteristics and its particularity, which was the result of the decisive fight of its inhabitants regardless of the conditions and circumstances whit it was fought in.

This paper deals with such a form of fight, i.e. for the recognition of Serbian as the official language in Kotor during the Austro-Hungarian rule in the 19th century.

The first part of the paper treats the issue of literary work in the territory of Boka Kotorska Bay during the past times, rather the issue of pre-Renaissance drama forms – church plays and other literary forms, as well as the issue of the vernacular and literary creation in the vernacular during the 16th, 17th and 18th centuries, as well as the publishing activity using Cyrillic script. Particularly stressed is the issue of similarity between the literary language of Dubrovnik and Boka Kotorska Bay of the times.

On the basis of such a heritage, the 19th century sees the continuation of the fight for the vernacular in Kotor and in Boka Kotorska Bay on two fronts: in the system of education and in local government.

The decisive moment was the session of Kotor Municipal Council held on 14th June 1872 when it was decided that Serbian language was going to be the official language in the Municipality of Kotor.

Thus, thanks to local authority bodies of Kotor municipality and its councillors, great victory of Serbian language was achieved following a long lasting and tenacious fight, and above all as an expression of the interest of the general public.